

І. М. Куліш

Напрями підвищення конкурентоспроможності сільських територій: інноваційний контекст

Розглянуто основні напрями підвищення конкурентоспроможності сільських територій України. Наголошено, що в нинішніх умовах запорукою цього є наявність інноваційної складової розвитку території. Виділено переваги для сільських територій, що забезпечує науково-технічний прогрес. Проаналізовано резерви інноваційності сільських територій України і визначено, що серед них найпопулярнішими, з огляду на світовий попит, є виробництво органічної сільськогосподарської продукції та сільський туризм. Відзначено, що виробництво органічної продукції за вітчизняними критеріями не можна віднести до інновації. На підставі «Керівництва Осло», виділені чинники, що належать до цілей і результатів інновацій для виробництва органічних продуктів, на підставі цього доведена інноваційність такої діяльності. Показано здобутки вітчизняної науки, спрямовані на створення нових сортів рослин і порід тварин. Підкреслений слабкий зв'язок між науковими установами та сільськогосподарськими виробниками. Наголошено на необхідності здійснення на державному рівні постійного моніторингу інновацій на сільських територіях у світі та створення умов для їх впровадження в Україні.

Ключові слова: сільські території, інноваційність, конкурентоспроможність, соціально-економічний розвиток, Керівництво Осло

Інноваційну складову наука розглядає як один з головних чинників соціально-економічного розвитку територій. Запровадження інновацій означає відхід від традиційного і пошук нових підходів до розуміння змісту, форм та організації діяльності в усіх сферах; спонукає застосовувати загальні та специфічні методи стимулювання впровадження новацій. Оскільки в умовах швидкого поширення інформації споживач має можливість вибору серед великої кількості усього, що пропонує ринок, інноваційність є запорукою конкурентоспроможності не лише товарів, послуг, а й окремих територій, держав і їх об'єднань. Одним з аспектів територіального контексту конкуренції у ринкових умовах є конкуренція між сільськими територіями, котра охоплює усі напрями економічної діяльності на них. Саме ринок диктує необхідність розробки нового, тому без інновацій розвиток не відбувається. За Ф. Хайеком, в усіх економічних системах конкуренція важлива як дослідницький процес, у ході якого першовідкривачі здійснюють пошук невикористаних можливостей, що у випадку успіху стануть доступними усім решта людям.

Оскільки інновації відіграють важливе значення для соціально-економічного розвитку, проблемі їх виникнення та поширення приділяє увагу багато вчених, серед них В. Геець, В. Семиноженко [1], Р. Макадам (R. McAdam) [2], А. Мокий [3], Д. Норт (Douglass Cecil North)[4], М. Саткліф і М. Доннелан [5], А. Скоробагатов [6], А. Стояновський [7], Л. Федулова [8], С. Яголковський [9] та багато інших. При цьому залежність

конкурентоспроможності сільських територій від їх інноваційності розглянута недостатньо, що і обумовлює тему цього дослідження.

Інновація або нововведення становить собою процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу (новації) для нового або кращого задоволення вже відомої потреби людей, суспільства; одночасно це є процесом поєднаних із цією новацією змін у тому соціокультурному та речовому середовищі, у якому відбуваються інновації. Із цього випливає, що поняття «інновація» має достатньо визначений зміст і необмежену сферу застосування. Специфіка інновації полягає в тому, що це не будь-яка цілеспрямована зміна, а лише така, предметним змістом якої є практичне нововведення, що створюється як локалізована відповідь на потребу людей, після чого максимально розповсюджується аж до насичення цією потребою [10, с. 9].

Базуючись на наведеному визначенні, ми вважаємо, що і урбанізацію сільських територій слід розглядати не як традиційне підвищення ролі міста, а як необхідність переходу сільських територій до якісно нового формату життєдіяльності. Тобто усі умови й основні можливості, що сьогодні мають жителі міст, мають бути доступними і жителям сіл. Селяни мають відрізнятися від городян лише характером роботи, що вони виконують, як відрізняються, наприклад, працівники деревообробного підприємства від працівників текстильного в одному місті.

Конкурентоспроможність кожної держави залежить від схильності її промисловості до інновацій та модернізації. У ситуації світової конкуренції, що загострюється, роль держави зростає у міру зміщення конкурентної основи у бік накопичення та засвоєння нових знань [11, с. 206]. Хоча ця думка висловлена щодо промисловості, можна стверджувати, що те саме стосується і сільського господарства та сільських територій, без розвитку яких неможливе гармонійне функціонування держави. Тому сільськогосподарське виробництво має бути забезпечене знаряддями праці найновішого рівня, який пропонує науково-технічний прогрес (далі – НТП).

Н. Огановський в обґрунтуванні еволюційної концепції селянського господарства відзначив, що інноваційний розвиток сільського господарства обумовлений не стільки формами власності на землю, скільки густотою населення, його соціальними та культурними особливостями [12, с. 132].

Тому, враховуючи еволюційну концепцію селянського господарства, задля підвищення привабливості сільських територій для проживання, побудови, альтернативної класичній, моделі ведення сільського господарства, відбудови інфраструктури, тобто забезпечення конкурентоспроможності території, логічно було б широко запроваджувати інновації. Однак актуальна на початку ХХ ст. думка вченого в умовах стрімкого розвитку НТП уже не відповідає умовам сьогодення. Адже, з огляду на досягнення науки, потреба у робочій силі для ведення сільськогосподарської діяльності поступово зменшується. Наприклад, у Канаді за період 1940-2014 рр. відбувся перерозподіл робочої сили у сторону сфери послуг, а кількість осіб, зайнятих у сільському господарстві, суттєво зменшилась, що відбулось внаслідок широкого запровадження інновацій у цій сфері виробництва [13, с. 374].

Не применшуючи значення природних чинників для ведення сільського господарства, можна стверджувати, що для розвитку сільських територій в окремих випадках став вирішальним постійно зростаючий рівень науки.

Практично усі підходи до розуміння явища інновації базою для її виникнення вважають можливість адаптації досягнень науково-технічного прогресу, а інноваційну діяльність розглядають як сукупність певного набору взаємозалежних базових елементів [14-17].

До основних переваг забезпечених НТП, що вже нині використовуються в сільському господарстві, належать:

- високопродуктивна сільськогосподарська техніка;
- біологічно безпечні добрива;
- засоби обробки рослин від шкідників;
- досягнення біотехнології (генетики та селекції).

Вважається, що безупинне вдосконалення технологій і продуктів, що виробляються, є системною ознакою розвиненої економіки. У результаті виникло нове явище інтенсивного економічного зростання, що передбачає постійний ріст продуктивності, котрий забезпечується технологічним прогресом, а також розширення і вдосконалення продуктової номенклатури [6, с. 122-123].

Однак сама собою наявність різноманітних чинників (інновації, ефект масштабу, освіта, накопичення капіталу тощо) не є причиною розвитку, розвиток відбувається лише за умови ефективності наявної економічної організації суспільства [18, с. 2].

У цьому контексті слід відзначити, що деякі дослідники вважають за доцільне розуміти під формою реалізації в Україні інноваційної діяльності однорідний процес господарювання суб'єкта інноваційної діяльності щодо реалізації власної компетенції в інноваційній сфері, що здійснюється у певних організаційних межах, встановлених чинним законодавством [7, с. 168]. Таке визначення не охоплює усього різноманіття форм, що може набувати інновація. Економічне зростання сільських територій залежить не лише від технологічного, а й від інституціонального та людського контекстів, тобто традиційний підхід до стимулювання інноваційного розвитку виключно як до закупівлі нової техніки та впровадження нових агротехнологій сьогодні втрачає свою актуальність. Відтак стратегічним пріоритетом державного стимулювання інноваційної діяльності в сільській економіці, з погляду підвищення ефективності розвитку сільських територій в сучасних умовах, дедалі частіше є диверсифікація господарських комплексів цих територій на засадах їх модернізації та посилення інноваційної активності господарюючих суб'єктів.

У сьогоднішніх умовах обмеженості фінансових ресурсів, що можна потенційно застосовувати для розвитку сільських територій України, проблематично здійснювати інновації шляхом запровадження нових технологій і закупівлі новітньої техніки, придбання елітного насінневого матеріалу, а тому доцільно надавати першочергову пріоритетність недостатньо розвиненим сферам економічної діяльності, пов'язаним із селом, що не потребують великих капіталовкладень. Маються на увазі такі прибуткові сфери, як сільський (екологічний, зелений тощо) туризм

та виробництво органічних продуктів. При цьому виробництво органічних продуктів не підпадає під поняття інновація, прийняте в Україні, адже це не лише запровадження нових технологій і продуктів, а навпаки – повернення до тих форм сільськогосподарського виробництва, від яких відмовились майже сто років тому (йдеться про використання хімічних добрив, способів захисту рослин, тварин тощо).

Зазначені напрями інноваційного підприємництва, попри їх велику популярність в усьому світі, в Україні сьогодні не мають належної уваги не лише держави, як однієї з найбільш зацікавлених сторін, але і підприємницьких структур. Тому необхідно проаналізувати, наскільки інноваційним є виробництво органічних продуктів, адже спостерігається певна суперечність, що полягає в обмежені інтенсифікації сільського господарства, що, відповідно, знижує продуктивність і збільшує витрати праці на одиницю продукції та одиницю площі.

Над розробкою методології статистики інновацій нині працюють три міжнародні організації: Організація економічного співробітництва та розвитку (Organization for Economic Co-operation and Development), ЮНЕСКО та Євростат.

Для визначення ступеня інноваційності було розроблено кілька міжнародних документів: розроблене ОЕСР «Керівництво Фраскаті» («Manual Frascati») – 1963 р.; розроблена Євростатом «Номенклатура для аналізу і співставлення наукових програм та бюджетів» – 1969 р.; ЮНЕСКО розробило «Рекомендації з міжнародної стандартизації статистики науки і техніки» 1978 р., сьогодні діє редакція 1984 р. за назвою «Керівництво ЮНЕСКО зі статистики науки і техніки».

Вважається, що найбільш охоплюючим з цих документів є «Керівництво Фраскаті», зокрема його частина під назвою «Керівництво Осло» (далі – Керівництво), він постійно вдосконалюється і на сьогодні діє вже третя редакція від 2005 р. Саме внаслідок цих доопрацювань виробництво органічних продуктів можна віднести до категорії інноваційного.

Інновації, згідно з Керівництвом, поділяються на: продуктові, процесові, маркетингові та організаційні. Відповідно, чинники, що належать до цілей і результатів інновацій, поділяються на окремі групи.

Згідно з Керівництвом, виробництво органічних продуктів за певними чинниками відповідає одночасно кільком типам, як це видно з таблиці 1.

Зрозуміло, що усі жителі сільських територій не можуть бути зайняті у виробництві органічних продуктів і сфері сільського туризму, і надалі існує потреба широкого запровадження здобутків науки в усі сфери діяльності села, особливо тих, що вже певний час перебувають у занепаді, зокрема досягнення генетики та селекції.

Учені також висловлюють небезпідставні застереження щодо впливу НТР на екологію та сільське господарстві. П. А. Яковичин наприкінці ХХ ст. прогнозував, що через 4-5 поколінь природа буде майже повністю витіснена технікою завдяки інтенсивному розвитку нових технологій. А людство житиме у світі, де природа буде поступово перетворюватися на заповідники, парки і теплиці. Родючі землі будуть переплетені мережами доріг і комунікацій. Неймовірно забруднення атмосфери шкідливо вплине

Таблиця 1

Чинники, що належать до цілей і результатів інновацій для виробництва органічних продуктів

Чинник	Продуктові інновації	Процесові інновації	Організаційні інновації
Розробка продукції, приязної до навколишнього середовища	+		
Заміщення товарів, що втрачають попит	+		
Підвищення якості товарів і послуг	+	+	+
Зменшення впливу на навколишнє середовище або підвищення рівня охорони здоров'я та безпеки	+	+	+
Відповідність обов'язковим вимогам	+	+	+

* Складено автором на основі [19].

на фізичний стан суспільства [20, с. 314]. На щастя, цей прогноз не збувається, для протидії знищенню екології прийнято низку міжнародних документів, учасником яких є Україна, покликаних зберегти довкілля.

У сфері наукового забезпечення інноваційності сільських територій України склалася двозначна ситуація. З одного боку, вітчизняна наука демонструє великі здобутки, наприклад, з усієї кількості наукових робіт, що були спрямовані на створення нових виробів у 2011 р., 9% – це створення нових сортів рослин і порід тварин. У 2011 р. виконано 601 роботу з цього напрямку [21, с. 130].

До патентних відомств України та інших країн щороку подаються заявки, отримуються охоронні документи на об'єкти права інтелектуальної власності (далі – ОПІВ). Однак широкого впровадження у вітчизняне сільськогосподарське виробництво не відбувається. У 2013 р. серед підприємств, що займалися створенням і використанням передових технологій та ОПІВ, не було жодного, котре б запровадило досягнення у сфері рослинництва і тваринництва [22].

Інноваційна діяльність в Україні регулюється відповідним Законом України «Про інноваційну діяльність», що визначає основні дефініції у цій сфері [23]. Окрім того, окремі аспекти інноваційної діяльності уточнюються та регламентуються ще низкою нормативно-правових актів (далі – НПА). Слід зазначити, що жоден з цих НПА не містить переліку видів і форм ведення інноваційної діяльності. Тому виникають проблеми залучення інвестора, який би міг сприяти запровадженню інновацій на сільських територіях. У цьому контексті для українського виробника виникає низка проблем, обумовлених недосконалістю вітчизняного нормативно-правового забезпечення і великими державними дотаціями для сільськогосподарського виробництва у провідних країнах світу (у випадку державних об'єднань, як от ЄС, – підтримки на рівні спільноти).

Таким чином, українська сільськогосподарська продукція в описаних умовах стає неконкурентоспроможною на світовому ринку, і виробники змушені працювати у сферах, що не заохочуються в економічно-по-

тужних країнах. Наприклад, це стосується вирощування рослин, з яких виробляється біодизельне паливо, і які дуже виснажують ґрунт. Практично весь врожай у вигляді сировини йде на експорт і створюється ситуація, за якої інноваційність інших держав (використання альтернативних енергоносіїв) забезпечується за рахунок вітчизняних ресурсів, а Україна не лише розглядається як сировинна база, але й залишається з деградованою землею.

Загальна картина появи нового у сільськогосподарському виробництві та на сільських територіях загалом є неповною, оскільки у відповідних державних статистичних збірниках відсутня інформація щодо інновацій у цій сфері. Інновації в українській статистиці розділяють на два типи: нова для ринку та нова для підприємства продукція, однак усе обмежується науково-технічними інноваціями. Науково-обґрунтованих і затверджених критеріїв, що саме потрібно вважати інноваційним для сільських територій і підтримці якої саме діяльності слід надавати пріоритетність на сьогодні немає. Розробка і законодавче затвердження таких критеріїв гостро необхідні, за основу для цього доцільно взяти визнане у світі «Керівництво Осло». Розуміння інновації, яке ґрунтується на ньому, створить умови для розвитку не лише органічного землеробства, як одного з найпопулярніших напрямів сільськогосподарського виробництва, але й багатьох інших напрямів.

Необхідно на державному рівні посилювати зв'язок між наукою та сільськогосподарським виробництвом. Розрахунок на те, що ринок усе врегулює, може себе не виправдати, оскільки, по-перше, розробка та впровадження інновацій у цій сфері вимагають набагато більше часу, ніж це необхідно, наприклад, у промисловості, з огляду на тривалість біологічних процесів і консервативність села. По-друге, конкурентоспроможність села та сільського господарства є не індивідуальним, а загальнодержавним завданням, а отже, вимагає відповідних дій на державному рівні.

Доцільно створити такі умови (податкові, митні тощо), за яких вигідним буде виробництво саме тієї сільськогосподарської продукції, розвиток тих сфер сільських територій, що потрібні та вигідні державі і є інноваційними на рівні СОТ. Для цього необхідно, з огляду на згадані критерії інноваційності, розробити національну стратегію розвитку села та сільських територій на середньо- та довгостроковий періоди. Вона не зможе стати ефективною, якщо у процесі її розробки не будуть враховані перспективні вітчизняні та світові наукові досягнення, навіть ті, які ще у процесі розробки.

Державне регулювання розвитку сільських територій має враховувати перспективу запровадження інновацій, оскільки будь-яка інновація є тимчасовою, адже має такий статус до моменту появи новішого продукту у сфері свого існування, після чого переходить в інший розряд – звичних речей.

Однією з найбільших проблем може стати те, що стратегії, плани та програми, що розробляються органами державної влади та місцевого самоврядування мають характер нормативних актів, обов'язкових до виконання, а тому їх скасування або внесення змін до них вимагає певного

досить тривалого підготовчого процесу та трансакційних витрат. Для їх зменшення необхідне проведення постійного моніторингу інновацій на сільських територіях у міжнародному просторі, що в контексті державної політики розвитку, як швидке реагування на світові тенденції, має сформуватись у вигляді оперативного внесення змін у затверджені програмні документи.

Перспективою подальшого дослідження стане стратегічне планування розвитку сільських територій України.

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України : [монографія] / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
2. McAdam R. A multi-level theory of innovation implementation. Normative evaluation, legitimization and conflict / R. McAdam // *European Journal of Innovation Management*, 2005. – Vol. 8. – № 3. – P. 373-388.
3. Мокій А. І. Інноваційний потенціал регіонів України: стан, проблеми та шляхи зміцнення / А. І. Мокій, І. Г. Бабєць // *Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки : щорічник* / ред.: О. С. Власюк ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : Товариство «Знання» України, 2005. – С. 231-249.
4. North D. C. *Structure and Change in Economic History* / D. C. North. – New York : W. W. Norton & Company, 1981. – 240 p.
5. Сатклифф М. Эффективная финансовая деятельность. Секреты финансовых директоров / М. Сатклифф, М. Доннеллан ; пер. с англ. Д. А. Куликов. – Москва, СПб. : Вершина, 2007. – 494 с.
6. Скоробагатов А. «Особый путь» России и стимулирование инновационной активности // *Вопросы экономики*. – 2009. – № 2. – С. 119-130.
7. Стояновський А. Р. Форми реалізації в Україні інноваційної діяльності та основні напрями її державної підтримки / А. Р. Стояновський // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Логістика». – 2011. – №706. – С. 167-173.
8. Федулова Л. І. Інноваційна політика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Федулова, А. А. Мазаракі, Г. О. Андрощук ; Київський національний торгово-економічний університет. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 603 с.
9. Яголковский С. Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы / С. Р. Яголковский. – М. : Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», 2011. – 272 с.
10. Соціальні інновації: концептуальні підходи, можливості розвитку та запровадження : наук. доповідь / В. П. Антонюк, О. Ф. Новікова, О. В. Воловодова та ін. ; НАН України. Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2010. – 102 с.
11. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2005. – 266 с.
12. Гловели Г. Теория аграрной революции Н.П. Огановского и геополитическая экономия исторического процесса / Г Гловели // *Вопросы экономики* – 2009. – № 2. – С. 131-148.
13. Davis H. C. Producer Services Exports from the Vancouver Metropolitan Region / H. C. Davis, T. A. Hutton // *Canadian Journal of Regional Science/Revue canadienne des sciences regionales*. –1991. – XIV(3). – P. 371-389.
14. Шелюбская Н. В. Косвенные методы государственного стимулирования инноваций: опыт Западной Европы / Н. В. Шелюбская // *Проблемы теории и практики управления*. – 2001. – № 3. – С. 15-22.
15. Инновационное развитие регионов – зарубежный опыт (организационные и экономические механизмы) / под. ред. А. П. Лунева, И. Ю. Петровой. – Астрахань : Изд. дом «Астраханский университет», 2009. – 140 с.
16. Иванов В. В. Территории высокой концентрации научно-технического потенциала в странах ЕС / В. В. Иванов, Б. И. Петров, К. И. Плетнев. – М. : Сканрус, 2001. – 179 с.

17. Телегина Н. А. Концептуальные основы зарубежного опыта влияния деятельности университетов на процесс инновационного развития регионов / Н. А. Телегина, И. В. Краковецкая // Вестник Томского Государственного университета. – 2008. – 311. – С. 47-51.
18. North D. C. The Rise of the Western World: A New Economic History / D. C. North, R. P. Thomas. – Cambridge: Cambridge University Press, 1973. – 180 p.
19. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, 3rd Edition / A joint publication of OECD and Eurostat. – Paris: OECD Publication, 2005. – 163 p.
20. Яковишин П. А. Вплив інтенсивного впровадження нових технологій на демографічний стан регіонів / П. А. Яковишин // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI століття : тези міжнар. наук.-практ. конф. (15-18 тр. 1996 р.). – Чернівці : Чернівецький держуніверситет ім. Ю. Федьковича. – 551 с. – С. 312-314.
21. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році : стат. зб. / відп. за вип. І. В. Калачова ; Державна служба статистики України. – К. : Інформаційно-видавничий центр Держстату України, 2012. – 305 с.
22. Білоконь О. І. Створення та використання передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності на підприємствах України у 2013 р. : доповідь [Електронний ресурс] / О. І. Білоконь, О.В. Кісленко. – К. : Державна служба статистики України, 2014. Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
23. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 №40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

References

1. Heyets, V. M., & Semynozhenko, V. P. (2006). *Innovatsiyni perspektyvy Ukrainy [Innovation Prospects of Ukraine]*. Kharkiv: Konstanta. [in Ukrainian].
2. McAdam, R. (2005). A multi-level theory of innovation implementation. Normative evaluation, legitimization and conflict. *European Journal of Innovation Management*, Vol. 8(3), 373-388.
3. Mokiy, A. I., & Babets, I. H. (2005). Innovatsiynnyy potentsial rehioniv Ukrainy: stan, problemy ta shlyakhy zmitsnennya [Innovative potential of regions of Ukraine: state, problems and ways for strengthening]. In O. S. Vlasyuk (Ed.), *Ukrayina: stratehichni priorytety. Analitichni otsinky [Ukraine: Strategic priorities. Analytical evaluations]*: (pp. 231-249). Kyiv: National Institute for Strategic Studies. [in Ukrainian].
4. North, D. C. (1981). *Structure and Change in Economic History*. New York: W. W. Norton & Company, 240.
5. Sutcliffe, M., & Donnellan, M. (2007). *Effektivnaya finansovaya deyatel'nost'. Sekrety finansovykh direktorov financial performance [Effective financial activities. Secrets of financial directors]*. Moscow, St. Petersburg: Vershina. [in Russian].
6. Skorobagatov, A. (2009). «Osobyu put'» Rossii i stimulirovaniye innovatsionnoy aktivnosti [«Special way» of Russia and the stimulation of innovation activities]. *Voprosy ekonomiki – Problems of Economics*, 2, 119-130. [in Russian].
7. Stoyanovsky, A. R. (2011). Formy realizatsiyi v Ukraini innovatsiynoyi diyal'nosti ta osnovni napryamy yiyi derzhavnoyi pidtrymky [Forms of implementation in Ukraine of innovation activities and the main directions of its state support]. In *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivs'ka politehnika». Seriya «Lohistyka» [Bulletin of National University «Lviv Polytechnic». Series «Logistics»]*: Vol. 706 (pp. 167-173). Lviv. [in Ukrainian].
8. Fedulova, L. I., Mazaraki, A. A., & Androshchuk, H. O. (2012). *Innovatsiyna polityka [Innovation Policy]* (Manual). Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. [in Ukrainian].
9. Yagolkovsky, S. R. (2011). *Psikhologiya innovatsiy: podkhody, modeli, protsessy [Psychology of innovation: approaches, models, processes]*. Moscow: National Research University of Higher School of Economics. [in Russian].
10. Antonyuk, V. P, Novikova, O. F., & Volovodova, O. V. (2010). *Sotsial'ni innovatsiyi: kontseptual'ni pidkhody, mozhyvosti rozvytku ta zaprovadzhennya [Social Innovation: Conceptual approaches, opportunities for development and implementation]*. Donetsk: Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

11. Porter, M. (2005). *Konkurentsya [Competition]*. Moscow: Williams. [in Russian].
12. Gloveli, G. (2009). Teoriya agrarnoy revolyutsii N.P. Oganovskogo i geopoliticheskaya ekonomiya istoricheskogo protsessa [Theory of the agrarian revolution of N. P. Oganovsky and geopolitical economics of the historical process]. *Voprosy ekonomiki – Problems of Economics*, 2, 131-148.
13. Davis, H. C., & Hutton, T. A. (1991). Producer Services Exports from the Vancouver Metropolitan Region. *Revue canadienne des sciences regionales – Canadian Journal of Regional Science*, 14(3), 371-389.
14. Shelyubskaya, N. V. (2001). Kosvennyye metody gosudarstvennogo stimulirovaniya innovatsiy: opyt Zapadnoy Yevropy [Indirect methods of state incentives for innovation: the experience of Western Europe]. *Problemy teorii i praktiki upravleniya – Problems of the Theory and Practice of Management*, 3, 15-22. [in Russian].
15. Luneva, A. P., & Petrova, I. Y. (Eds.) (2009). *Innovatsionnoye razvitiye regionov – zarubezhnyy opyt (organizatsionnyye i ekonomicheskiye mekhanizmy) [Innovative regional development – foreign experience (organizational and economic mechanisms)]*. Astrakhan: Publishing House «Astrakhan University». [in Russian].
16. Ivanov V. V, Petrov, B. I., & Pletnev, K. I. (2001). *Territorii vysokoy kontsentratsii nauchno-tekhnicheskogo potentsiala v stranakh ES. [Territories of high concentration of scientific and technical capacity in countries of the EU]*. Moscow: Skanrus. [in Russian].
17. Telegina, N. A., & Krakovetska, I. V. (2008). Kontseptual'nyye osnovy zarubezhnogo opyta vliyaniya deyatel'nosti universitetov na protsess innovatsionnogo razvitiya regionov [Conceptual basis of foreign experience of the impact of the universities activities on the process of innovative development of regions]. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo universiteta. – Bulletin of Tomsk State University*, 311, 47-51. [in Russian].
18. North, D. C., & Thomas, R. P. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2005). *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*, 3rd ed. (A joint publication of OECD and Eurostat). Paris: OECD Publication.
20. Yakovyshyn, P. A. (1996). Vplyv intensyvnoho vprovadzhennya novykh tekhnolohiy na demohrafichnyy stan rehioniv [Impact of intensive application of new technologies on demographic conditions of the regions]. In *Demohrafichna sytuatsiya v Karpat-s'komu rehioni: real'nist', problemy, prohnozy na XXI stolittya [The demographic situation in the Carpathian region: reality, challenges, forecasts for the XXI century]*. Proceedings of the International Conference, 1996, May 15-18: (pp. 312-314). Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. [in Ukrainian].
21. State Statistics Service of Ukraine. (2012). *Naukova ta innovatsiyna diyal'nist' v Ukrayini u 2011 rotsi [Research and Innovation Activities in Ukraine in 2011]*. Kyiv: Information and Publishing Center of State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
22. Bilokon, O. I., & Kislenko, O. V. (2014). Stvorennya ta vykorystannya peredovykh tekhnolohiy ta ob'yektiv prava intelektual'noyi vlasnosti na pidpnyemstvakh Ukrayiny u 2013 r. [Creating and use of advanced technologies and objects of intellectual property rights in the Ukraine in 2013]. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm [in Ukrainian].
23. Supreme Council of Ukraine. (2002). *Pro innovatsiynu diyal'nist' [On the Innovation Activities]: Law of Ukraine on 2002, July 04, 40-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Supreme Council of Ukraine*, 36. [in Ukrainian].

Kulish I. M. Directions of increasing of competitiveness of rural areas: innovative context.

The article considers the dependence of competitiveness of rural territories of Ukraine on their innovation capabilities. The basic directions of increase of competitiveness of rural Ukraine are shown. Under the urbanization of rural areas one should understand their transition to a qualitatively new format of life, which involves aligning opportunity of peasants and townspeople while preserving differences in the nature of the work. Was emphasized that in the present context the key to of this is the availability of an innovative component of the

area. Benefits for of rural territories, that are provided by scientific and technical progress are highlighted. It is proved that science and technology are the cause of reducing the number of persons employed in agriculture, and hence the rural population. Decrease in rural population does not mean the stagnation of rural areas. It is shown that without proper economic factors of social organization innovative development are ineffective. Was determined that the competitiveness of rural territories of is formed only in a harmonious combination of scientific, technological, institutional and human aspects. In today's environment of limited financial resources that could potentially be used for the development of rural territories Ukraine, is problematic to carry out innovations by introducing new technologies and procurement the latest technology, the acquisition of elite seed material, and so it makes sense to give primary priority to areas that are insufficiently developed whose economic activities are related to rural areas that do not require large investments. For this purpose analysis of reserves of innovativeness of rural territories of Ukraine are made and determined that the most popular among them, due to global demand, is the production of organic agricultural products and rural tourism. Global trend of comparison of the performance with environmental component of agricultural production is noted. It is proved that by national standards, organic production can not be attributed to innovation. Using Oslo Manual expirience factors that belong to the goals and outcomes of innovation for the production of organic products are allocated. Achievements of national science, aimed at creation of new plant varieties and animal breeds are shown. Weak link between research institutions and farmers is underlined. Is emphasized on the need for state-level continuous monitoring of innovation in rural areas around the world and creation of conditions for their implementation in Ukraine.

Key words: rural development, innovation, competitiveness, socio-economic development, Oslo Manual.

Куліш І. М. Направлення підвищення конкурентоспособності сільських територій: інноваційний контекст.

Рассмотрены основные направления повышения конкурентоспособности сільських територій України. Отмечено, что в нынешних условиях залогом этого является наличие инновационной составляющей развития территории. Выделены преимущества для сільських територій забезпечувані науко-технічним прогресом. Проанализированы резервы инновационности сільських територій України и определено, что среди них наиболее популярным, учитывая мировой спрос, является производство органической сельскохозяйственной продукции и сільський туризм. Отмечено, что производство органической продукции по отечественным критериям нельзя отнести к инновации. На основании Руководства Осло выделены факторы, которые относятся к целям и результатам инноваций для производства органических продуктов, и на этом основании доказана его инновационность. Показано достижения отечественной науки, направленные на создание новых сортов растений и пород животных. Подчеркнута слабая связь между научными учреждениями и сельскохозяйственными производителями. Отмечена необходимость осуществления на государственном уровне постоянного мониторинга инноваций на сільських територіях в мире и создание условий для их внедрения в Украине.

Ключевые слова: сільські території, інноваційність, конкурентоспособність, соціально-економічне розв'язання, Руководство Осло.

Куліш Інна Михайлівна – кандидат наук державного управління, старший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: reksi@mail.ru).

Надійшло 23.07.2014 р.